

Р Е Ц Е Н З И Я

**от проф. д.пс.н. Веселин Костов Василев,
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”**

на дисертационен труд за присъждане на образователната
и научна степен „доктор” в област на висшето образование
3. Социални, стопански и правни науки,
професионално направление 3.2. Психология,
докторска програма Социална психология

Автор: Калина Венелинова Крумова

**Тема: „Влияние на социалнопсихологични фактори върху
рисковото поведение на водачите на МПС в България“**

Научен ръководител: Проф. д-р Антоанета Христова

1. Общо представяне на докторанта

Определен съм със заповед на Директора на ИИНЧ - БАН за член на Научното жури по процедурата за защита на дисертационен труд на тема „Влияние на социалнопсихологични фактори върху рисковото поведение на водачите на МПС в България“ на Калина Венелинова Крумова. Докторантът е представил необходимия комплект материали в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав.

Калина Крумова е завършила своето образование в Университета за национално и световно стопанство – София, бакалавърската ѝ специалност е „Икономика на социално-културната сфера“, а магистърската – „Журналистика и масмедии“, „Масмедии и политика“. В последните години е придобила сериозен и разнообразен професионален и обществен опит (работила е като изпълнителен директор на Институт за политика, директор „връзки с обществеността“, народен представител, съветник на министър), работила е също по изследователски проекти, така че е напълно подготвена професионално за провеждане на дисертационно изследване.

2. Обща характеристика на дисертационния труд. Актуалност на тематиката и познаване на проблема

Дисертационният труд е с обем 168 страници, разпределени в увод, две глави и заключителна част (изводи, приноси, библиография, приложение). Литературните източници са 273 (15 на български, 254 на английски език и 4 интернет-източници). Емпиричните данни са подредени в 37 таблици, 18 графики, 2 схеми и 3 фигури.

Темата за влиянието на социално-психологичните фактори върху рисковото поведение на водачите на моторни превозни средства е актуална в нашата наука както предвид факта, че пътнотранспортните произшествия в нашата страна тревожно надвишават световните норми, така и поради недостатъчната разработеност на тази проблематика у нас и липсата на научно обосновани политики и превантивни мерки в сферата на практическата пътна безопасност. Докторантът убедително аргументира още в увода актуалността на своята тематика и извежда водещата теза на дисертационния труд и неговите цели и задачи както от ситуацията в обществената практика, така и от неблагоприятното състояние на изследването на проблема в науката.

Калина Крумова има познание по тематиката от участието си в изследователски проект в тази област, а самата дисертационна разработка свидетелства, че в процеса на работата си върху нея е натрупана компетентност както в теоретичното познаване на проблематиката, така и в сръчността на емпиричното ѝ разработване.

3. Литературна осведоменост и теоретична подготовка на кандидата

Обширният и подробен литературен обзор и анализ обхваща и представя проблематиката – рисковото поведение и социалнопсихологичните фактори – многопланово и многопосочно. Систематично са проследени и анализирани феномените на рисковото поведение, както и факторите, които го обуславят, в тяхната връзка, а всички те са съотнесени със социокултурни и етнокултурни остоятелства и зависимости, които К. Крумова е извлякла от многобройни изследвания на чуждестранни автори. От обзора е извлечено обобщението, че един от основните психологични фактори, свързани с рисковото поведение, са личностните черти.

Завидната информираност на докторантката в тематиката на транспортната психология прави теоретичната компонента на дисертацията нейна силна страна.

4. Методичен подход на изследването

Емпиричното изследване е осъществено с два изследователски инструмента:

- Въпросник за проучване на социалнопсихологичните фактори, които влияят върху поведението на водачите, като предпоставка за пътните произшествия; инструментът е конструиран от докторантката и нейния научен ръководител и съдържа 53 айтема, разпределени в три скали.

- Въпросник на Шварц за изследване на културалните ценности.

Разработването на собствен изследователски инструмент, напълно релевантен на изследователската цел и задачи, и притежаващ добри психометрични характеристики, е безспорен приносен момент в дисертационната разработка. Емпиричното изследване обхваща 415 лица, разпределени по местоживеење, възраст, пол и образование според правилата, а събраните данни са обработени с подходящи статистически процедури.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите в него. Значимост и убедителност на получените резултати, интерпретациите и изводите

Основният текст на дисертацията на Калина Крумова е структуриран съобразно традициите в увод и две глави, като и двете съставки на дисертационния труд – теоретичният анализ (обзор) и собственото емпирично изследване на докторантката са изпълнени на равностойно високо равнище.

В първа глава се съдържа подробен обзор, който проследява основните съвременни проблеми на транспортната психология, а същевременно разграничава и структурира системата от фактори, които предопределят рисковото шофиране на пътя. По този начин теоретичният анализ не само потвърждава добрата информираност на докторанта, но и изгражда теоретичната платформа, върху която е базирано собственото емпирично изследване. От обзора-анализ ще открия интересният момент, който ми привлече вниманието: взаимоотношението между „Аз-а“ и „другите“ участници в движението, разграничено като социален фактор на рисковото шофиране, се отличава с изявената

тенденция да се проектира вината върху другите и същевременно всеки сам да се оневинява (с. 55-56). Шофирането се оказва интересен (и заслужаващ специално обяснение) фактор и механизъм за снижаването на самокритичността, пример за изкривяване на рефлексията и за „екстернализация“ на локализацията на контрола в условията на специфична дейност. Намирам, че този феномен заслужава да му се обърне по-голямо внимание и да предизвика специален изследователски интерес.

Собственото емпирично изследване, представено в дисертацията на Калина Крумова, е добре замислено и организирано: изходните цели, задачи и насочващите го хипотези са уместни и коректно формулирани. Авторката декларира, че прилага като изследователски подход системния подход и системния анализ и действително реализира успешно този поет свой ангажимент – една от силните и приноси страни на работата е систематизирането на социалнопсихологичните фактори. А самото емпирично изследване – събирането на емпиричните данни и тяхното статистическо обработване и съдържателно интерпретиране – е осъществено като системно емпирично проследяване на тяхното влияние върху рисковото поведение (шофиране) на пътя.

Наличните данни и откритите зависимости позволяват да се създаде още един продукт и това е моята препоръка към докторанта при евентуалната следваща стъпка в разработването и детайлизирането на проблематиката. На базата на систематизираните социалнопсихологични и демографски фактори и определената тяхна тежест при обуславянето на рисковото поведение (шофиране), би могло да се конструира един обобщен социалнопсихологичен и демографски портрет (и профил) на типичния и най-вероятен нарушител по пътя в нашата страна: „това е индивид на възраст..., пол, местоживееене, образование, ценностен профил“ и т. н. (Тази задача почти е подхваната в заключителната дискусия на работата, остава да се продължи, задълбочи и разшири).

6. Критични бележки към дисертационния труд

Към рецензираната работа нямам сериозни забележки, а само един уточняващ въпрос: в автореферата, който пълно и коректно представя съдържанието на дисертацията, при представянето на хипотезите (с. 5 от автореферата) към хипотези 1, 2, 3, 6 и 7 има отправки към чужди автори. Какво указва това?

7. Характер на научните приноси

Заключителната част на дисертацията – дискусия, изводи и приноси – обобщава получените резултати, съотнесени с изходните хипотези и изследователски задачи. Приемам самооценката на докторанта, съдържаща се във формулираните приноси, като основателна. Откроявам като по-значими първите два приноса – те имат стойност на научен продукт, докато другите два са организационно-насочващи заслуги.

8. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Списъкът с публикациите съдържа пет заглавия и те представят пред заинтересованата читателска публика основното съдържание на дисертационния труд за оценка. Нямам никакво основание да се съмнявам, че докторантката е провеждала своето изследване самостоятелно и личният ѝ принос е реален.

Авторефератът на дисертацията на Калина Крумова е с обем от 36 страници и представя пълно и точно съдържанието на работата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Рецензията на дисертационен труд е добър пример за емпирично психологическо изследване – добре замислено, сърчно и успешно изпълнено, ориентирано върху обществено значим проблем, основано върху адекватна теоретична постановка и покриващо всички изисквания за дисертационна разработка. Налице са всички основания дисертацията „Влияние на социалнопсихологични фактори върху рисковото поведение на водачите на МПС в България“ да бъде **положително** оценена и **предлагам на уважаемото Научно жури да гласува за присъждането** на образователната и научна степен „доктор“ на Калина Венелинова Крумова.

18. 02. 2020 г.

Рецензент: .....

/Проф. д.пс.н. Веселин Василев/